

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verschijningsvormen van contempt of court in Nederlandse context

Lochs, M.

Citation

Lochs, M. (2017). Verschijningsvormen van contempt of court in Nederlandse context. *Strafblad*, 15(6), 513-519. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212697>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212697>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Strafblad 2017(6) 79 Verschijningsvormen van contempt of court in Nederlandse context

14-12-2017

Auteur(s): Lochs, mr. drs. M.

De afgelopen jaren is met enige regelmaat geopperd dat de Nederlandse rechter behoefte heeft aan een instrument als contempt of court. Wat daarbij opvalt, is dat contempt of court wordt aangedragen als oplossing voor een scala aan nogal uiteenlopende problemen. Bovendien is in het Nederlandse strafprocesrechtelijk stelsel al voorzien in een groot aantal waarborgen die dezelfde functie vervullen als contempt of court. In deze bijdrage wordt het stelsel van in Nederland bestaande waarborgen onder de loep genomen.

Rechters moeten zich 'verachting, minachting en badinerende opmerkingen' niet laten aanleunen¹ en laten zien dat hun gezag 'niet behoort te worden ondermijnd'.² Wilders zou zich met zijn tweet over de 'neprechtbank' aan *contempt of court* hebben schuldig gemaakt,³ en de manier waarop hij op het vonnis reageerde zou zodanig schadelijk zijn voor het gezag van de rechtspraak, dat strafbaarstelling van contempt of court moet worden overwogen.⁴ Contempt of court is nodig om op te treden tegen het lekken uit strafdossiers,⁵ en het zou kunnen worden ingezet om misbruik van wraking tegen te gaan.⁶ Deze kleine selectie van uitlatingen maakt duidelijk dat contempt of court voor zeer uiteenlopende situaties als mogelijke oplossing wordt aangedragen. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de wat vage definitie van het begrip, dat uit zijn aard tamelijk veelomvattend en weinig vastomlijnd is. Vanwege die vaagheid wordt hierna kort uiteengezet wat contempt of court is en waartoe het dient.

1. Wat is contempt of court?

Contempt of court (letterlijk: minachting van het gerecht) is een begrip dat veelal de associatie oproept met verdachten of advocaten die in de hitte van de rechtsstrijd hun boekje te buiten gaan en de rechter beledigen of een rechterlijk bevel aan hun laars lappen. Het omvat echter veel meer. Contempt of court kan worden omschreven als een aan de rechter toekomende bevoegdheid om op te treden tegen iedere handeling waarmee de goede rechtspleging kan worden verstoord, belemmerd of bemoeilijkt. Het is ontstaan in Engeland en komt tegenwoordig voor in vrijwel alle rechtsstelsels die zijn gebaseerd op de *common law*.⁷

Met contempt of court kan worden opgetreden tegen ordeverstoringen ter zitting, maar ook tegen gedragingen die zich buiten de zittingszaal afspelen. Daarbij valt te denken aan het beïnvloeden van getuigen, het niet naleven van rechterlijke uitspraken en het publiceren van informatie die een goede procesgang kan verstoren. Met de zogenaamde *contempt power* kan de rechter in bepaalde gevallen direct optreden en de overtreder ter plekke veroordelen tot een gevangenisstraf of boete.⁸

Anders dan soms wordt gedacht, dient contempt of court er niet toe de rechter of de rechtspraak te vrijwaren van kritiek. Het is bovendien niet de eer of goede naam van de individuele rechter die door contempt of court wordt beschermd, maar de goede rechtspleging. Wel is het zo dat de rechtspraak een zekere autoriteit moet bezitten om haar functie in de samenleving te kunnen vervullen. Ook hieraan kan contempt of court een bijdrage leveren.⁹ In een vaak geciteerde uitspraak uit 1923 werd het begrip als volgt gedefinieerd:¹⁰

'The offence consists in interfering with the administration of the law; in impeding and perverting the course of justice. It is not the dignity of the Court which is offended (...) it is the fundamental supremacy of the law which is challenged.'

2. Nederlandse waarborgen

Hoewel we in Nederland geen contempt of court-bepaling hebben, kent het straf(proces)rechtelijk stelsel een veelheid aan bepalingen die dienen ter waarborging van een goede rechtspleging: contempt of court-achtige instrumenten. Hierna zullen de meest relevante bepalingen in vogelvlucht worden belicht.

2.1 Belediging en ordeverstoringen

Hoewel contempt of court niet is bedoeld om kritiek op de rechter te smoren, betekent dit niet dat de rechter zich alles maar moet laten welgevalen. Zeker wanneer de kritiek op luidruchtige wijze ter zitting wordt geventileerd kan dat immers een goede rechtspleging belemmeren. Dat is ook denkbaar bij zodanig ernstige (ongefundeerde) beschuldigingen dat de geloofwaardigheid van de rechter wordt aangetast. De algemene strafbepalingen van smaad (art. 261 Sr), laster (art. 262 Sr) en belediging (art. 266 Sr) bepalen waar kritiek op de rechtspraak of de rechter de grens van het ontoelaatbare overschrijdt. In het kader van contempt of court is de strafbaarstelling van belediging met name toepasselijk in de situatie waarin de verdachte of een andere procesdeelnemer zich ter zitting zodanig uitlaat dat hij de eer of goede naam van de rechter aantast én daarmee de rechtsgang verstoort. Een aangifte van belediging is echter wel een paardenmiddel en bovendien weinig effectief voor het herstellen van de orde in het heetst van de strijd.¹¹ Dat geldt ook voor de strafbepaling van artikel 185 Sr, op grond waarvan het (onder meer) strafbaar is om 'opschudding' te veroorzaken ter terechtzitting. In de praktijk blijkt het veelal effectiever om op te treden op basis van artikel 124, tweede lid, Sv, op grond waarvan de voorzitter de bevoegdheid is toegekend om 'de noodige maatregelen' te nemen opdat de ambtsverrichtingen ongestoord kunnen plaatsvinden. De ordeverstoorder kan daarmee het woord worden ontnomen of uit de zittingszaal worden verwijderd. De rechter kan hem zelfs tijdelijk in verzekering laten stellen (art. 124 lid 3 Sv). Ook een al te langdradig of volstrekt irrelevant betoog kan door de rechter worden afgekapt.¹² Daarvan was bijvoorbeeld sprake in een zaak waarin de verdachte steeds maar weer over zijn cortex begon.¹³

Advocaten kunnen tuchtrechtelijk worden aangesproken. Op hen rust immers de algemene verplichting om zich te gedragen zoals een behoorlijk advocaat betaamt (art. 46 Advocatenwet). Die plicht brengt onder meer met zich mee dat zij eerbied voor de rechterlijke

autoriteiten zullen betrachten.¹⁴ Hoewel in de tuchtrechtspraak is uitgemaakt dat de advocaat een ruime vrijheid toekomt om het standpunt van zijn cliënt te vertolken en de verdediging daarbij naar eigen inzicht te voeren, kunnen respectloze of grievende opmerkingen – bijvoorbeeld de stelling dat de zitting een schijnvertoning is of dat de rechter de zaak moet laten behandelen door een rechter die wel op de hoogte is van de wet – wel degelijk tuchtrechtelijk laakbaar zijn.¹⁵ Ook ten aanzien van leden van het Openbaar Ministerie kunnen disciplinaire maatregelen worden genomen in verband met plichtsverzuim, waaronder zowel het ‘overtreden van enig voorschrift’ als het ‘doen of nalaten van datgene wat een goed rechterlijk ambtenaar in gelijke omstandigheden behoort na te laten of te doen’ wordt begrepen.¹⁶

2.2 Belemmering van de waarheidsvinding

Een andere categorie van contempt of court-achtige instrumenten zijn de bepalingen waarmee kan worden opgetreden tegen obstructie van de waarheidsvinding. Zo heeft de rechter de mogelijkheid om – al dan niet op verzoek van de procespartijen – getuigen op te roepen en, bij niet verschijning, te bevelen dat getuigen of verdachten worden opgehaald.¹⁷ Daarnaast is ook voorzien in strafrechtelijke sanctiëring van het als getuige, deskundige of tolk ‘niet voldoen aan de wettelijke verplichting die hij als zodanig heeft’ (art. 192 Sr). Voor het ‘wederrechtelijk wegblijven’ is een specifieke overtredingsvariant voorhanden (art. 444 Sr).

Wanneer de getuige wel is verschenen maar weigert om – zonder rechtens te respecteren grond – vragen te beantwoorden, kan hij worden gegijzeld.¹⁸ Onder omstandigheden kan een bevel tot gijzeling ook worden gegeven wanneer een getuige volstrekt ongeloofwaardig verklaart dat hij zich niets kan herinneren.¹⁹ De weigerende getuige of deskundige kan overigens ook op grond van artikel 192 Sr worden vervolgd.²⁰

De getuige of deskundige moet bovendien naar waarheid (en geweten) antwoorden.²¹ Om die plicht te onderstrepen, kunnen getuigen en deskundigen worden beëdigd. Legt de betreffende persoon vervolgens opzettelijk in strijd met de waarheid een onjuiste verklaring af, dan kan hij worden vervolgd wegens meened.²² Daarnaast kan de voorzitter aanvullende maatregelen nemen om de waarheidsvinding ter zitting zo optimaal mogelijk te laten verlopen. Zo beslist de voorzitter in welke volgorde de getuigen worden gehoord (art. 288a Sv), kunnen de getuigen met elkaars verklaringen worden geconfronteerd (de wet spreekt van ‘tegenover elkaar stellen’, art. 297 Sv) en kan de voorzitter maatregelen nemen om te voorkomen dat de getuigen zich met elkaar onderhouden.²³

Het strafrecht voorziet ook in een mogelijkheid om op te treden wanneer er reden is aan te nemen dat de verklaringsvrijheid van de getuige is beïnvloed, of daartoe althans pogingen zijn gedaan. Artikel 285a Sr stelt namelijk strafbaar het zich opzettelijk mondeling, door gebaren, bij geschrift of afbeelding uiten jegens een persoon, kennelijk om diens vrijheid om naar waarheid of geweten ten overstaan van een rechter of ambtenaar een verklaring af te leggen te beïnvloeden, terwijl hij weet of ernstige reden heeft te vermoeden dat die verklaring zal worden afgelegd. Deze strafbepaling wordt met enige regelmaat van stal gehaald. De enkele opmerking dat iemand ‘zijn bek moet houden’ kan voor een veroordeling al genoeg zijn.²⁴ Het delict kan ook worden gepleegd door het ter beschikking stellen van de verklaringen van de verdachte aan de aangever.²⁵ Ook is het al voorgekomen dat advocaten voor dit delict zijn veroordeeld.²⁶ Voor andere gevallen waarin een advocaat de waarheidsvinding zou belemmeren kan het tuchtrecht soelaas bieden. In de tuchtrechtspraak is immers uitgemaakt dat de advocaat zich moet onthouden van:²⁷

‘(...) al wat naar redelijkerwijs valt te verwachten aan de rechtmatige opsporing van de feiten – in het algemeen: de rechtmatige waarheidsvinding – door de justitiële autoriteiten nadeel zal berokkenen.’

Pogingen om politieagenten of officieren van justitie voor beïnvloeding van de verklaringsvrijheid te laten vervolgen, zijn voor zover valt na te gaan steeds gestrand bij het Openbaar Ministerie of – na een artikel 12 Sv-beklag – bij het gerechtshof.²⁸

De waarheidsvinding kan ook worden belemmerd doordat er onjuiste of misleidende informatie wordt verschaft. Gebeurt dit in het kader van een aangifte, dan kan worden opgetreden op grond van artikel 188 Sr, waarin het doen van valse aangifte is strafbaar gesteld. Wordt er onjuiste (schriftelijke) informatie in het geding gebracht, dan kan valsheid in geschrift (art. 225 Sr) aan de orde zijn.²⁹ Voor advocaten geldt dat in het tuchtrecht is uitgemaakt dat een advocaat in beginsel slechts informatie inbrengt indien hij zeker weet dat de informatie juist is. Een dergelijke controle is echter in veel mindere mate vereist wanneer de informatie van een cliënt afkomstig is.³⁰ Dit tuchtrechtelijke uitgangspunt is ook van belang voor een eventuele strafrechtelijke vervolging, in die zin dat niet eenvoudig kan worden aangenomen dat de advocaat wist of had moeten weten dat de stukken vals waren. Zo werd een advocaat vrijgesproken die in een civiele procedure verklaringen had ingebracht van familieleden van zijn cliënt over de toedracht van een verkeersongeval waarbij de cliënt was betrokken. Hoewel de advocaat misschien bedenkingen had moeten hebben bij de door zijn cliënt ingebrachte verklaringen, onder meer omdat de ‘getuigen opeens kwamen aanwaaien op het moment dat er een bewijsprobleem optrad’, aldus de officier van justitie, kon de rechtbank geen concrete feiten en omstandigheden vaststellen op grond waarvan hij had moeten vermoeden dat deze verklaringen vals waren.³¹

Ingewikkelder wordt het wanneer door of namens het Openbaar Ministerie onjuiste of misleidende informatie wordt verspreid. Het zal in het algemeen geen sinecure zijn om dat boven tafel te krijgen. Maar als het komt vast te staan, kan dat leiden tot niet-ontvankelijkverklaring van het Openbaar Ministerie, hoewel de drempel daarvoor hoog is. De rechter moet dan immers vaststellen dat er sprake is van een ernstige inbreuk op de beginselen van een behoorlijke procesorde, waardoor doelbewust of met grove veronachtzaming van de belangen van de verdachte tekort is gedaan aan diens recht op een eerlijke behandeling van zijn zaak.³² Juist op dit laatste punt loopt een niet-ontvankelijkheidsverweer vaak spaak. Als de onjuistheid aan het licht is gekomen, wordt immers veelal overwogen dat het verzuim is ‘hersteld’, zodat niet-ontvankelijkverklaring niet aan de orde is.³³

2.3 Niet-naleving van rechterlijke bevelen

Een geheel andere categorie van contempt of court-achtige instrumenten zijn de bepalingen waarmee kan worden opgetreden tegen het niet nakomen van rechterlijke uitspraken of bevelen. In het Wetboek van Strafrecht zijn verschillende strafbepalingen opgenomen die in de kern neerkomen op een sanctiëring van het niet naleven van rechterlijke uitspraken. Bepalingen zoals (het behulpzaam zijn bij) de bevrijding

van iemand die krachtens rechterlijke beslissing van zijn vrijheid is beroofd (art. 191 Sr) en het rijden ondanks een door de rechter uitgesproken rijontzegging (art. 9 lid 1 Wegenverkeerswet 1994) zijn daarvan voorbeelden.³⁴ Dergelijke bepalingen richten zich voornamelijk op de ongehoorzame veroordeelde en de gewone burger die een rechterlijke uitspraak aan zijn laars lapt. Advocaten kunnen daarnaast tuchtrechtelijk worden aangesproken. Een openlijke weigering om gevolg te geven aan een door de rechter gegeven opdracht zal onder omstandigheden namelijk ook als een gebrek aan eerbied kunnen worden opgevat, en daarmee als een handelen dat niet overeenkomstig is hetgeen een behoorlijk advocaat betaamt.³⁵ Toch zijn weinig gevallen bekend waarin naar het tuchtrecht werd gegrepen. Een voorbeeld is de zaak van een advocaat die zijn cliënt ter zitting instrueerde niet op de voor hem bestemde stoel plaats te nemen maar in het publiek. Nadat de voorzitter de cliënt op grond van artikel 272 Sv had bevolen op het verdachtenbankje plaats te nemen, zei de advocaat tegen zijn cliënt: 'rustig blijven zitten'. De tuchtklacht werd echter ongegrond verklaard omdat de advocaat gemachtigd was en er dus van een bevel exartikel 272 Sv strikt genomen geen sprake kon zijn.³⁶

Voor het Openbaar Ministerie geldt dat het op grond van het wettelijk systeem en in het bijzonder artikel 553 Sv gehouden is om rechterlijke beslissingen ten uitvoer te leggen. Die verplichting tot het ten uitvoer leggen van rechterlijke beslissingen ziet in ieder geval op onherroepelijke uitspraken en bevelen tot voorlopige hechtenis,³⁷ en is blijkens het Kamman-arrest van zodanig gewicht dat een schending hiervan tot niet-ontvankelijkheid van het Openbaar Ministerie kan leiden.³⁸ Mede op grond van de in later jaren ingezette lijn ter zake van vormverzuimen en de daaraan te verbinden consequenties is het echter maar zeer de vraag of de Hoge Raad in 'Kamman-zaken' nog ruimte ziet voor niet-ontvankelijkverklaring.³⁹ Voor andere rechterlijke opdrachten aan het Openbaar Ministerie, bijvoorbeeld bevelen tot het toevoegen van stukken, het oproepen van getuigen of het verrichten van nader onderzoek, wordt evenzeer een plicht tot uitvoering aangenomen.⁴⁰ Dit gebeurt echter niet altijd. Zo kan zich de situatie voordoen dat het Openbaar Ministerie een getuige heeft toegezegd dat hij slechts anoniem zal worden gehoord. Beveelt de rechter alsnog de oproeping van de (niet als bedreigd of afgeschermd aangemerkte) getuige, dan schrijft artikel 349, derde lid, Sv de niet-ontvankelijkheid van de officier van justitie voor wanneer deze weigert het bevel tot oproeping van de getuige ten uitvoer te leggen.⁴¹

Voor de situatie dat het Openbaar Ministerie geen gevolg geeft aan een andersluidende opdracht van de rechter, zoals het verstrekken van opheldering of nadere stukken, bevat de wet geen regeling. Het zal afhangen van de ernst van het verzaken of de rechter hieraan gevolgen verbindt en, zo ja, welke. Wanneer het gaat om een bewuste weigering van het Openbaar Ministerie, lijkt de oplossing in de (lagere) rechtspraak te worden gezocht in een niet-ontvankelijkverklaring, maar deze beslissingen houden vaak in hoger beroep of cassatie geen stand.⁴² Daarmee blijft het beoordelingskader voor dergelijke situaties weinig duidelijk. In het bijzonder is de vraag of een bewuste weigering van het Openbaar Ministerie om een rechterlijke opdracht uit te voeren (anders dan de situatie waarop art. 349 lid 3 Sv is toegesneden) reeds vanwege die weigering tot niet-ontvankelijkheid kan leiden, of dat dit slechts aan de orde kan komen wanneer daarnaast ook sprake is van een schending van het recht op een eerlijk proces.⁴³

2.4 Misbruik van procesrecht

Een ander aan contempt of court gelieerd leerstuk is het zogenaamde misbruik van procesrecht. Hiervan kan sprake zijn wanneer processuele bevoegdheden worden gebruikt voor een ander doel dan waarvoor zij zijn gegeven of wanneer het aanwenden van zo'n bevoegdheid als onredelijk moet worden aangemerkt gelet op de wanverhouding tussen middel en nagestreefd doel. Hoewel het Nederlandse strafprocesrecht geen algemene bepaling kent waarmee misbruik van procesrecht kan worden voorkomen,⁴⁴ kan het in bepaalde situaties wel een rol spelen. Zo is het Openbaar Ministerie gebonden aan de beginselen van een behoorlijke procesorde en kan een vervolgingsbeslissing die daarmee in strijd is onder omstandigheden als onredelijk worden aangemerkt. Dat laat zich bijvoorbeeld denken in gevallen van zeer lichtvaardige vervolging, die de rechter – zij het in zeer beperkte mate – kan toetsen.⁴⁵ Denkbaar is ook dat processueel optreden, zoals het aanwenden van rechtsmiddelen, misbruik van procesrecht oplevert wanneer duidelijk is dat hiermee een ander doel wordt nagestreefd dan waarvoor de bevoegdheid is gegeven.⁴⁶ De rechter blijkt echter terughoudend bepaald optreden als misbruik te kwalificeren.⁴⁷ In het geval van de verdediging is het bovendien maar de vraag of überhaupt van misbruik kan worden gesproken, nu de verdachte niet (zonder meer) gehouden kan worden geacht de beginselen van een behoorlijke procesorde na te leven.⁴⁸ Uit de rechtspraak blijkt dat in gevallen waarin een bepaalde handelswijze overduidelijk slechts tot doel heeft te vertragen of traineren, soms wordt geconstateerd dat de procesdeelnemer geen 'rechtens te respecteren belang' heeft bij de behandeling van een verzoek of standpunt.⁴⁹ In het kader van de wrakingsregeling is wel voorzien in een expliciete wettelijke bepaling, die inhoudt dat een wrakingsverzoek buiten behandeling kan worden gelaten wanneer sprake is van misbruik (art. 515 lid 4 Sv).⁵⁰ Ondanks het ontbreken van een uniforme regeling heeft de rechter dus wel bepaalde handvatten voor het omgaan met gevallen die als misbruik of onredelijk gebruik van procesrecht zouden kunnen worden beschouwd.

2.5 Normering van publiciteit rondom strafzaken

Een laatste, belangrijk onderdeel van contempt of court is de mogelijkheid om op te treden tegen uitlatingen en publicaties die de rechtsgang in lopende zaken kunnen belemmeren. Deze *contempt by publication*⁵¹ hangt nauw samen met het bestaan van een jurystelsel, waarbij moet worden voorkomen dat de juryleden via de media informatie tot hun beschikking krijgen die geen rol mag spelen bij de besluitvorming.⁵² In dat licht is het niet zo verwonderlijk dat Nederland een dergelijke regel niet kent. Dat betekent niet dat de publiciteit rond strafzaken in het geheel niet is gereguleerd. Als algemene ondergrens geldt ook hier weer de strafbepaling van belediging, en voor schriftelijke uitlatingen tevens van smaad en laster. Het Openbaar Ministerie, een in de praktijk zeer belangrijke bron van informatie over strafzaken, is gehouden aan de onschuldpresumptie en de eigen richtlijnen over publieksvoorlichting.⁵³ Wanneer dergelijke richtlijnen niet worden nageleefd of wanneer anderszins sprake is van overvloedige, (mede) aan het Openbaar Ministerie te wijten publiciteit, kan de rechter daarmee in de strafmaat rekening houden.⁵⁴ Voorts zijn leden van het Openbaar Ministerie, net als advocaten, gebonden aan hun geheimhoudingsplicht, die strafrechtelijk is gesanctioneerd (art. 272 Sr).⁵⁵ Voor advocaten is tevens het gedragsrecht van belang, dat onder meer voorschrijft dat advocaten slechts informatie mogen openbaren wanneer dit in overeenstemming is met een goede beroepsuitoefening én zij daarvoor toestemming hebben van hun cliënt (gedragsregel 6 lid 2). In strafzaken geldt er bovendien een (niet absoluut) verbod op het verstrekken van processtukken aan de media (gedragsregel 10 lid 2).⁵⁶ Een absoluut verbod op het naar buiten brengen van informatie geldt wel wanneer aan de verdachte beperkingen in het belang van het onderzoek zijn opgelegd.⁵⁷ Vooral in geruchtmakende zaken kan dan voor

zowel de verdachte als de rechter een lastige situatie ontstaan wanneer (gedurende een geruime periode) eenzijdige informatie naar buiten wordt gebracht op grond waarvan het brede publiek zich reeds een oordeel over de schuld van de betrokkene heeft gevormd. De rechter beschikt bovendien niet over middelen om de verdachte of andere betrokkenen (slachtoffers) te beperken in hun contacten met de pers. Het risico van een *trial by media* is door het gebruik van internet en sociale media tegenwoordig allerminst denkbeeldig, zoals ook wordt geïllustreerd door de publiekelijke beschuldigingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het kader van de '#metoo'-ontwikkelingen.

De uitingsvrijheid van politici wanneer het gaat om lopende strafzaken of de strafrechtspleging in het algemeen, is nauwelijks beperkt. Hoewel politici soms aangeven dat zij zich onthouden van commentaar wanneer de zaak onder de rechter is (de zogenaamde *sub judice*-regel), komt het ook vaak genoeg voor dat openlijk kritiek wordt geleverd.⁵⁸ Voor de rechter zijn er geen duidelijke kaders voor het omgaan met dergelijke publiciteit. Wanneer hij meent dat de uitlatingen consequenties hebben voor (aspecten van) het recht op een eerlijk proces, kan hij daar in zijn uitspraak de noodzakelijke gevolgen aan verbinden.⁵⁹ De rechtspraak wijst echter uit dat rechters niet erg genegen zijn om aan uitspraken van politici en andere overheidsfunctionarissen consequenties te verbinden, en als zij dat wel doen hoogstens reageren met toepassing van strafvermindering.⁶⁰ Ten aanzien van journalisten en derden staat de strafrechter feitelijk met lege handen. Hoewel de Raad voor de Journalistiek voorziet in enige vorm van zelfregulering en een gang naar de civiele rechter in bepaalde situaties uitkomst kan bieden,⁶¹ kan de strafrechter aan de negatieve gevolgen van een 'mediaproces' slechts achteraf en in beperkte mate consequenties verbinden, bijvoorbeeld door dit in de straf te verdisconteren.⁶²

3. Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat in Nederland een wellicht niet sluitend, maar toch heel uitgebreid stelsel aan waarborgen bestaat dat dezelfde functie vervult als contempt of court in *common law*-landen. Het ontbreken van bepaalde waarborgen, zoals de mogelijkheid om publicaties over strafzaken (tijdelijk) aan banden te leggen, kan worden verklaard door belangrijke verschillen in de rechtsstelsels. Dat neemt niet weg dat de Nederlandse rechter niet voor elke mogelijke belemmering van een goede rechtspleging een passend antwoord heeft. In gevallen waarin sprake is van misbruik van procesrecht, *trial by media* of waarin rechterlijke bevelen niet worden nageleefd, is niet steeds een adequate voorziening voorhanden. Wanneer mogelijk sprake is van een strafbaar feit, is de rechter bovendien afhankelijk van de vervolgingsbereidheid van het Openbaar Ministerie. Tot slot ziet de rechtspraak zich in de moderne samenleving van kritische burgers en niet-vanzelfsprekende gezagsverhoudingen, ook gesteld voor uitdagingen die op meer indirecte wijze het gezag van de rechtspraak en daarmee de goede rechtspleging aantasten. In zoverre is de vraag naar de meerwaarde van een vorm van contempt of court het overdenken zeker waard. Daarbij zal in ieder geval aandacht moeten zijn voor de specifieke kenmerken van ons strafproces. Zo vereist het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel dat een contempt of court-achtige voorziening in een voldoende duidelijk omschreven strafbepaling wordt gegoten. Waar die bepaling dan op zou moeten zien en of ook gedacht kan worden aan andersoortige waarborgen, zoals strafvorderlijke of disciplinaire regulering, is een vraag die in het kader van het promotieonderzoek nader wordt onderzocht.

Mr. drs. M. Lochs

is werkzaam als strafrechtadvocaat bij Spong advocaten en werkt als buitenpromovendus bij de Universiteit Leiden aan een proefschrift over contempt of court.

VOETNOTEN

- 1) J.D.A. den Tonkelaar & K.G. de Vries, *Omgangsvormen tussen politici en rechters*, Deventer: Kluwer 2011, p. 76-77.
- 2) Voordracht mr. Corstens, uitgesproken op 30 augustus 2011 bij de discussiebijeenkomst 'Rechters van deze tijd', georganiseerd door het Montesquieu Instituut.
- 3) G. Spong, 'Wilders vergiftigde het volk, goed dat rechter dat inziet', *NRC Handelsblad* 9 december 2016.
- 4) Uit een interview met oud-rechter Salomons, 'De rechter met de boodschappentas', *NRC Handelsblad* 23 december 2016.
- 5) Verslag van het overleg van de Minister van Justitie met de vaste Kamercommissie van Justitie van 5 juli 2001, *Kamerstukken II* 2000/01, 27400 VI, 87.
- 6) M.S. Groenhuijsen, 'Wraking over individuele rechtsbescherming en bescherming van de integriteit van de strafrechtsbedeling', *DD* 2017, p. 1-12.
- 7) Zie over het huidige contempt-recht de handboeken van D. Eady & A.T.H. Smith, *Arlidge, Eady & Smith on contempt*, Londen: Sweet & Maxwell 2011; I. Cram, *Borrie and Lowe: The Law of contempt*, Londen: Lexis Nexis 2010 en C.J. Miller, *Contempt of court*, Oxford: Oxford University Press 2000. Zie over de geschiedenis van contempt uitgebreid J.C. Fox, *The history of contempt of court. The form of trial and the mode of punishment*, Abingdon: Professional Books Unlimited 1972 (oorspronkelijk werk gepubliceerd 1927).
- 8) Tegenwoordig worden veel gevallen van contempt echter afgedaan in een bijzondere procedure, waar niet de rechter maar de Attorney General als aanklager fungeert.
- 9) Vgl. EHRM 15 december 2005, nr. 73797/01 (*Kyprianou/Cyprus*), par. 172-174.
- 10) Lord President Clyde in *Johnson v. Grant* [1923] *SC* 789.
- 11) Het komt dan ook niet vaak voor. Voor een voorbeeld van een zaak waarin wel aangifte werd gedaan en het ook tot een veroordeling kwam zie www.gelderlander.nl/regio/achterhoek/werkstraffen-voor-beledigen-politierechter-1.4352753. De twee verdachten hadden de politierechter tijdens de behandeling van hun zaak uitgemaakt voor 'kankerlijer' en 'kankerhoer' en werden voor die belediging veroordeeld tot werkstraffen van 30 en 40 uur.
- 12) Zie bijv. HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:911 over een verdachte die steeds maar over zijn 'cortex' begon en HR 2 maart 2010, *NJ*

2010/303, mnt. Buruma, over de advocaat die de rechters bij herhaling beschuldigde van o.m. manipulatie, morele en juridische corruptie en misdadigheid.

- 13) Zie HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:911.
- 14) Conform de door hen afgelegde eed of belofte van art. 3 lid 2 Advocatenwet. Zie daarover uitgebreider G. Spong, 'De vrijpostige advocaat en contempt of court', *Strafblad* 2013, p. 460-462.
- 15) Voorbeelden ontleend aan Hof van Discipline 16 juni 2000, nr. 0107, *Advocatenblad* 6 april 2001 en Raad van Discipline Amsterdam 18 juli 1994, nr. 94/09A.
- 16) Zie art. 34a en 34b Besluit rechtspositie rechterlijke ambtenaren.
- 17) Het zgn. bevel medebrenging, geregeld in art. 258 lid 2 en 278 lid 2 Sv en voor getuigen en deskundigen in art. 213 lid 2 en 287 lid 3 Sv resp. art. 51m lid 1 jº art. 213 lid 3 Sv.
- 18) Vgl. art. 221 Sv voor de rechter-commissaris en art. 294 lid 1 Sv voor de zittingsrechter.
- 19) Weliswaar heeft de Hoge Raad in 1926 geoordeeld dat een getuige die ten onrechte aangaf geen verdere uitleg meer te kunnen geven, niet als weigerachtig kon worden aangemerkt, zie HR 18 oktober 1926, *NJ* 1926, p. 1204. In de literatuur en latere rechtspraak wordt aangenomen dat in zo'n geval wel van een weigerachtige getuige kan worden gesproken, zie o.m. G.J.M. Corstens & M.J. Borgers, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2014, p. 388-389 en Rb. Oost-Brabant 17 juli 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:4028.
- 20) Zie voor een van de zeldzame voorbeelden Rb. Noord-Holland zp. Haarlem 21 april 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:4476.
- 21) Zie voor het verhoor bij de rechter-commissaris art. 215 Sv, ter zitting art. 290 lid 4 Sv.
- 22) Art. 207 Sr. Zie voor de te volgen procedure op zitting art. 295 Sv.
- 23) Zo kunnen getuigen in afzonderlijke ruimten worden geplaatst (art. 288a lid 1 Sv) en kan hun bijv. op grond van art. 289 Sv een spreekverbod worden opgelegd.
- 24) HR 27 mei 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC7910.
- 25) Rb. Almelo 5 juli 2005, ECLI:NL:RBALM:2005:AT8692.
- 26) Rb. Amsterdam 1 november 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:7269; Hof 's-Hertogenbosch 24 november 2004, ECLI:NL:GHSHE:2004:AY7986; HR 12 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV6188, *NJ* 2006/512.
- 27) Hof van Discipline 18 december 1989, *Advocatenblad* 1990, p. 202. Zie uitgebreider E. Prakken & T.N.B.M. Spronken, *Handboek verdediging*, Deventer: Kluwer 2009, par. 5.2.3.1.
- 28) Hof Den Haag 27 oktober 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:3206; Hof 's-Hertogenbosch 23 september 2008, ECLI:NL:GHSHE:2008:BG2085; concl. A-G bij HR 11 oktober 2005, ECLI:NL:PHR:2005:AU4097, over de na de Schiedammer Parkmoord-zaak ingediende aangifte wegens art. 285a Sr. Zie ook HR 16 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2671, waarin politieagenten voorafgaand aan hun verhoor een getuigentraining hadden gekregen. In de zaak werd geen aangifte gedaan, het hof verwierp het beroep op niet-ontvankelijkverklaring van het OM.
- 29) Vgl. Rb. Utrecht 23 november 2010, ECLI:NL:RBUTR:2010:BO9767.
- 30) Raad van Discipline Amsterdam 19 juli 2010, ECLI:NL:TADRAMS:2010:YA0871.
- 31) Rb. Rotterdam 29 april 2009, ECLI:NL:RBROT:2009:BI2759.
- 32) Het zgn. Zwolsman-criterium, zie HR 19 december 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZD0328, *NJ* 1996/249, mnt. Schalken.
- 33) Zie bijv. HR 5 januari 2016, ECLI:NL:HR:2016:9, *NJ* 2016/153, mnt. Vellinga-Schootstra, waarin het ging om een zaak waarin bij de aanhouding disproportioneel geweld was gebruikt én daarover opzettelijk onjuist was geverbaliseerd.
- 34) Andere bepalingen zijn art. 195 Sr (het uitoefenen van een recht waaruit men door de rechter is ontzet), handelen in strijd met een bijkomende straf of maatregel (art. 33 WED) en deelnemen aan een door de rechter verboden rechtspersoon (art. 140 lid 2 Sr).
- 35) Zoals vereist door art. 46 Advocatenwet.
- 36) Voorbeeld ontleend aan Prakken & Spronken, *a.w.*, par. 10.2.3.17.
- 37) HR 24 mei 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0248, *NJ* 1991/646; HR 31 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AI0351, *NJ* 2005/196, mnt. EAA; HR 14 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR3058.
- 38) HR 1 juni 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1143, *NJ* 1999/567, mnt. Schalken.
- 39) Vgl. HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, *NJ* 2013/308, mnt. Keulen; R. ter Haar & G.H. Meijer, '8.2. Het Karman-criterium', *Praktijkwijzer Strafrecht* 2011, afl. 3.
- 40) Vgl. MvT bij de Wet getuigenbescherming, *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, 3, p. 29. Zie ook HR 25 juni 2002, ECLI:NL:PHR:2002:AD8843, *NJ* 2002/518 en de noot onder dit arrest van Schalken.
- 41) De voorwaarden en procedures voor het verkrijgen van de status van bedreigde dan wel afgeschermd getuige zijn neergelegd in art. 226a en 226m Sv. Zie voor oudere rechtspraak over de gevolgen van het niet oproepen van getuigen HR 27 november 1984, ECLI:NL:HR:1984:AC8619, *NJ* 1985/497, mnt. Mulder en HR 28 april 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC8441, *NJ* 1992/611.

- 42) Vgl. Rb. Limburg 2 april 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:3022 en in hoger beroep Hof 's-Hertogenbosch 26 mei 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:1855; en Hof Amsterdam 31 augustus 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BJ7026 en de beslissing in cassatie HR 12 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP2720, *NJ* 2011/381.
- 43) Zoals aan de orde was in HR 8 september 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD1239, *NJ* 1998/879, mnt. Schalken, waarin het ging om een (door de Hoge Raad in stand gelaten) niet-ontvankelijkverklaring met toepassing van het Zwolsman-criterium, nu de officier van justitie aan verbalisanten had opgedragen bij de rechter-commissaris en ter zitting bepaalde vragen niet te beantwoorden.
- 44) Anders dan in het civiele recht, zie art. 3:13 lid 2 BW.
- 45) HR 6 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX4280, *NJ* 2013/109, mnt. Schalken, waarin de Hoge Raad als criterium formuleerde 'dat geen redelijk handelend lid van het openbaar ministerie heeft kunnen oordelen dat met (voortzetting van) de vervolging enig door strafrechtelijke handhaving beschermd belang gediend kan zijn'. Zie ook Hof Arnhem-Leeuwarden 14 maart 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ4908, waarin het hof oordeelde dat hiervan sprake was in een zaak waarin een 16-jarig meisje werd vervolgd wegens overtreding van de Spoorwegwet 1875, toen zij met de intentie zelfmoord te plegen langs het spoor liep.
- 46) Zie bijv. Rb. Noord-Holland 17 april 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:3171, waarin misbruik werd aangenomen omdat het OM voor de tweede maal conservatoir beslag had gelegd nadat de rechtbank eerder had geoordeeld dat het beslag disproportioneel was.
- 47) Zie HR 1 april 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0678, *NJ* 1998/287.
- 48) Daarover is in de literatuur uitgebreid discussie gevoerd, zie o.m. C.P.M. Cleiren, 'Een grensoverschrijdende verdachte?', in: J.L.M. Boek et al., *Grensoverschrijdend strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1990, p. 141-164; T.N.B.M. Spronken, *Verdediging. Een onderzoek naar de normering van het optreden van advocaten in strafzaken*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 332-333; T. Blom & A.R. Hartman, 'Verdediging in strafzaken', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Tilburg/Groningen: RUG 2000, p. 218-220.
- 49) Zie bijv. Hof Amsterdam 15 april 1993, ECLI:NL:GHAMS:1993:AC4120, *NJ* 1993/478. Zie over dit arrest ook J.M. Sjöcrona & P.W.J. van der Spek, 'Misbruik van strafprocesrecht door de verdediging?', *Advocatenblad* 1993, p. 632-634 en in cassatie HR 22 februari 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC9649, *NJ* 1994/306, mnt. Th.W. van Veen. Zie voor een andersoortige toepassing van het criterium van het 'klaarlijk onvoldoende belang' art. 80a RO, waarmee niet gezegd is dat in die gevallen het instellen van het cassatieberoep als een vorm van misbruik of zelfs maar onredelijk gebruik van procesrecht moet worden aangemerkt.
- 50) Bij de uitleg van dit begrip wordt aansluiting gezocht bij de civiele misbruikbepaling, zie 10.1 van de Aanbeveling wrakingsprotocol gerechtshoven en rechtbanken, raadpleegbaar op www.rechtspraak.nl.
- 51) De Engelse strafbepaling is te vinden in art. 2 lid 2 Contempt of Court Act 1981.
- 52) Kalisher-lecture Attorney General, 'Contempt of court: why it still matters', 12 oktober 2010, www.gov.uk/government/speeches/contempt-of-court-why-it-still-matters.
- 53) Bijv. de Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging, 10 april 2012, *Stert.* 2012, 8161 en de Aanwijzing opsporingsberichtgeving, 16 februari 2009, *Stert.* 2009, 51.
- 54) Vgl. HR 13 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3024, *NJ* 2016/111 (de zgn. Eindhovense kopschopperzaak).
- 55) Zie voor een vervolging (en vrijspraak) van een officier van justitie Rb. 's-Hertogenbosch 30 juni 2011, ECLI:NL:RBSHE:2011:BQ9809, *NJ* 2012/106.
- 56) Zie voor het daarbij gehanteerde toetsingskader Raad van Discipline Amsterdam 29 juni 2009, nr. 09-040U, ECLI:NL:TADRAMS:2009:YA0166.
- 57) Art. 62 lid 2 onder a Sv. In die gevallen moet de advocaat zich onthouden van 'iedere gedraging die in strijd is met het doel dat wordt beoogd door de oplegging van de beperkingen, te weten dat geen contact tussen de verdachte en de buitenwereld ontstaat', zie Hof van Discipline 12 juli 2010, nr. 5662, *Advocatenblad* 2011, nr. 7.
- 58) H. Gommer, *Onder de rechter*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 178-183 en 217-218.
- 59) Bepaalde uitlatingen kunnen bijv. in strijd zijn met de onschuldpresumptie, zie daarover Hof Amsterdam 18 juli 2003, ECLI:NL:GHAMS:2003:AI0123 (*Volkert van der G.*).
- 60) Zie bijv. Rb. Haarlem 21 december 2007, ECLI:NL:RBHAA:2007:BC0703 (*Holleeder*) en Rb. Amsterdam 21 mei 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW6148 (*Robert M.*).
- 61) Zoals het kort geding om het publiceren van delen uit het Holleeder-dossier te verbieden, Rb. Amsterdam 4 april 2016, ECLI:NL:RBAMS:2016:2311.
- 62) Zie F.G.H. Kristen, *Blij met publiciteit, bang voor media* (toespraak bij de uitreiking van de persprijs Jacques van Veen op 4 oktober 2007), www.persprijsvanveen.nl/persprijs-2007/.